

УДК 821.111(73)

СПЕЦИФИКА ЎВАСАБЛЕННЯ ПЕРШАЙ СУСВЕТНОЙ ВАЙНЫ  
Ў АМЕРЫКАНСКОЙ ЛІТАРАТУРЫ

канд. філал. навук, дац. З.І. ТРАЦЦЯК  
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)  
zoia.tretyak@rambler.ru

Артыкул працягвае шэраг публікацый аўтара, прысвечаных літаратурнай спадчыне пра Першую сусветную вайну, створанай айчыннымі і замежнымі мастакамі слова. Аб'ектам даследавання выступіла сукупнасць твораў амерыканскіх празаікаў, якія асэнсоўвалі падзеі 1914–1918 гг. з невялікай часовай адлегласці (у 1920–1930-я гг.). Вынікам праведзенага аналізу твораў Т. Бойда, У. Кэзэр, Дж. Дос Пасаса, Л. Столінгса, Э. Уортан, У. Фолкнера, Э. Хемінгуэя і інш. паўстала тыпалогія найбольш рэпрэзентатывных амерыканскіх празаічных тэкстаў паводле пэўных ідэіна-стыльовых дамінантаў, што дазваляюць меркаваць пра тэматычную разнастайнасць літаратуры ЗША пра Першую сусветную вайну. Акрамя літаратуры «страчанага пакалення», якая ўспрымаецца як адмысловая класіка, увага звернута на спадчыну пісьменнікаў-прапагандыстаў, жаночую ваенную прозу, творы афра-амерыканцаў, якія доўгі час знаходзіліся на перыферыі літаратуразнаўчых росшукаў.

**Ключавыя словы:** амерыканская літаратура, проза, Першая сусветная вайна, «страчанае пакаленне».

**Уводзіны.** Амерыканская літаратура, прысвечаная падзеям Першай сусветнай вайны, – самабытны мастацкі феномен, што ўвабраў у сябе шэраг адметных плыняў. Увасабляючы падзеі 1914–1918 гг., мастакі слова заглыбляліся ў самыя розныя грамадска-палітычныя праблемы і асабістыя эмоцыі, разважалі пра аксіялагічны крызіс і будучыню заходняй цывілізацыі, пераасэнсоўвалі прыватны вопыт вайскоўца ці цывільнага і ўзвышалі яго да ўніверсальных заканамернасцей чалавечага быцця. Такі падыход да тэмы дадаваў гэтым творам поліфанічнае гучанне.

**Асноўная частка.** Найбольш вядомымі застаюцца імёны асобных «ганаровых лейтэнантаў», а пазней экспатрыянтаў (Дж. Дос Пасас, Э.Э. Камінгс, М. Каўлі, Э. Хемінгуэй), якія добраахвотна служылі ў вайсковых адзінках краін Антанты, пераважна медыцынскіх. Паказальна, што творы менавіта гэтай пісьменніцкай суполкі ўвайшлі ў склад так званага канона сучаснай амерыканскай ваеннай прозы. Р.Э. Лахці, поруч з П. Джонсам [1], лічыць С. Крэйна пачынальнікам новай плыні мастацтва слова, прысвечанага узброеным канфліктам канца XIX – XX ст., яго напрацоўкі знайшлі свой працяг у творах Дж. Дос Пасаса, Э. Хемінгуэя, Дж. Хэлера, К. Вонегута і г.д. (*scholars of American war literature ... identify Stephen Crane's The Red Badge of Courage as the first modern war novel, followed by works by authors such Dos Passos, Hemingway, Heller, Vonnegut, Mailer, Herr, O'Brien, Heineman, Robert Olen Butler, and, most recently, Karl Marlantes*) [2, p. 5].

Пачынаючы з 1930-х гг. амерыканскія «ганаровыя лейтэнанты» ў масавай свядомасці пачалі асацыявацца з прадстаўнікамі «страчанага пакалення». Аднак, нават Э. Хемінгуэй, які зафіксаваў знакаміды выраз Гертруды Стайн і паспрыяў яго пераходу ў рэальнае жыццё і літаратуру са старонак рамана «Фіеста», неаднойчы разважаў пра разнастайнасць вопыту свайго пакалення: гэты вопыт нельга падаць у выглядзе пэўнай спрошчанай формулы. У размове з К. Бэйкерам (1951 г.) Э. Хемінгуэй зазначаў: «Страчанага пакалення не існуе. Я думаю, што могуць быць разбітыя, магчыма тыя, што не пакінулі следу. Аднак, каб іх чорт узяў, калі мы страчаныя, акрамя забітых, калек і людзей, афіцыйна прызнаных вар'ятамі ... Мы былі паспраўднаму надзейным пакаленнем, нават калі некаторыя з нас не атрымалі адукацыі» (*There was no such thing as a lost generation. I thought beat-up, maybe, [deleted] in many ways. But damned if we were lost except deads, gueules cassées, and certified crazies ... We were a very solid generation though without education (some of us)*) [3, pp. 80–81]. Пазней, у аўтабіяграфічным творы «Свята, што заўжды з табой», празаік адзначаў: «усе пакаленні ў нейкай ступені страчаныя, так было і так будзе» (*all generations were lost by something and always had been and always would be*) [4, p. 23]. Сучасныя даследчыкі «страчанага пакалення» як культурнага і літаратурнага феномена Л.Р. Броер і Дж.Д. Волзэр папярэдзжалі: «прыдатныя клішэ і цэтлікі можа і маюць карысць, магчыма, у іх ёсць кропля міфічнай праўды, але часцей за ўсё такія стэрэатыпы хаваюць за сабой ... складанасці і парадоксы» (*convenient clichés and tags may be useful, and in fact contain a degree of mythological truth, but more often such stereotypes obscure the ... complexity, and paradox*) [5, p. 1].

Досвед амерыканскай ваеннай прозы пашыраўся за кошт кніг Т. Бойда, В. Марча, Л. Столінгса – былых вайскоўцаў у шэрагах амерыканскага экспедыцыйнага корпуса, якія прыгадвалі аўтэнтныя эпізоды баявых дзеянняў у чэрвені – кастрычніку 1918 г. Будучыя мастакі слова бралі ўдзел у аперацыях пад Бэло (2 чэрвеня – 7 ліпеня), у Шампані (15–18 ліпеня), пад Суасонам (15 ліпеня – 1 жніўня), Сэн-

Мійеле (12–16 верасня), у Аргонскім лесе (26 верасня – 1 кастрычніка). Названья пісьменнікі мелі адмысловы ўплыў на чытачоў-сучаснікаў: яны вымушалі па-новаму ставіцца да выпрацаванай яшчэ ў 1861–1865 гг. катэгорыі «гераізм» (змяняла свой змест пад час татальнай вайны), дэміфалагізавалі баявыя дзеянні, знаёмыя шараговаму амерыканцу выключна па падручніках ці сямейнай гісторыі, робячы акцэнт на жудасных наступствах сусветнага канфлікту і выдатках службы ў амерыканскім войску.

На наш погляд, ідэйна-тэматычна і стылістычна да кніг пісьменнікаў-«ганаровых лейтэнантаў» і празаікаў-«камбатантаў» далучаюцца і асобныя творы Ф.С. Фіцджэральда (эпізоды ў раманах «Вялікі Гэтсбі» і «Ноч п'яшчотная») і У. Фолкнера («Салдацкая ўзнагарода», «Сарторыс», «Прыгча») – аўтараў, якія не паспелі паўдзельнічаць у Першай сусветнай вайне, але ім давалося пажыць у падрыхтоўчым лагеры і зазнаць траўматычны для псіхікі цывільнага ўплыву вайскавай дысцыпліны.

Адмысловы погляд на вайну 1914–1918 гг. прапанаваны таксама пісьменнікамі, якія паслядоўна ішлі за дзяржаўнай амерыканскай палітыкай. Поруч з гэтымі аўтарамі (К. Даўсан, Н.П. Даўсан, Дж. Томасан, А. Трэйн, А. Эмпі), што набылі вядомасць у асноўным дзякуючы сваім агітацыйна-патрыятычным допісам, актыўна працавалі літаратары, чья пісьменніцкая рэпутацыя складалася яшчэ да вайны (Р. Ларднэр, Х. Гарланд). Кніга А. Трэйна «Землятрус», на наш погляд, дэманструе асноўныя рысы, характэрныя для таго кшталту твораў: апавед скіраваны перш за ўсё да шараговага амерыканца, якому паказваюцца стаўчыя моманты вайны (нібы гэта падзея, што спыніць сацыяльную і маральную стагнацыю ў Новым Свеце і Еўропе, дазволіць кожнаму пераадолець аксіялагічны крызіс). Адзначым, што прапагандысцкая літаратура жывілася і творамі амерыканскіх пісьменніц (М. Шыпман-Эндруз, С. Бэйтс, Э. Кэлі, Г. Мэйсан, А. Найлен), якія ўвасобілі эвалюцыю адносін да еўрапейскай вайны ў Новым Свеце. Спачатку, ідучы ўслед за запатрабаваннямі афіцыйных улад, празаікі разважалі пра неабходнасць захавання нейтралітэту; паступова гэтая ідэя страціла актуальнасць і саступіла месца роздумам пра мабілізацыю амерыканскага войска, якое збіралася абараняць у Старым Свеце ідэалы дэмакратыі. Асобная гаворка ішла пра цывільных, якія заставаліся на радзіме і падтрымлівалі салдата-абаронцу дэмакратыі.

Асобную ўвагу трэба звярнуць на кнігі У. Кэзэр і Э. Уортан, якія, паводле нашых назіранняў, вылучаліся на фоне прапагандысцкай літаратуры. З аднаго боку, пісьменніцы часам аперавалі папулярнымі ў часы Першай сусветнай клішэ пра варвараў-гунаў ды цнатлівых амерыканскіх салдатаў, якія ішлі абараняць дэмакратыю і хрысціянства. З другога, аўтары адэкватна ацэньвалі думкі і ўчынкi суайчыннікаў, якія любой цаной імкнуліся пакінуць Еўропу, ахопленую вайной. З цягам часу У. Кэзэр і Э. Уортан змянілі і сваё стаўленне да «амерыканскай мары», расчараванне ў якой часам вымушала іх персанажаў шукаць выйсце на полі бою недзе за акіянам. Акрамя таго, на думку Т. Волша, гэтыя пісьменніцы дазвалялі сабе іранізаваць з маладога пакалення пісьменнікаў, мастацкае ядро якога ўтварылі «ганаровыя лейтэнанты». У. Кэзэр і Э. Уортан аднымі з першых заўважылі адмысловыя рысы іх самапазіцыянавання («ганаровы лейтэнант», а пазней прадстаўнік «страчанага пакалення» – асоба назаўжды аддзеленая ад сваіх бацькоў і суайчыннікаў; чалавек, які належыць да адмысловай «эліты», што павінна выпрацаваць новы светапогляд) [6, pp. 80–81]. Тым не менш, згаданыя пісьменніцы сінхронна са сваімі апанентамі разглядалі наступствы аксіялагічнага крызісу і шляхі выйсця з яго. У размаітую палітру адценняў вайны яны прынеслі новыя выявы: напрыклад, раскрылі пачуцці бацькоў, якія страцілі сыноў на далёкай і незразумелай ім вайне.

Моцную плынь склалі аўтабіяграфічныя творы сведкаў і ўдзельнікаў Першай сусветнай вайны. В.Х. Ален («Да агню. Ваенны дзёнік»), напрыклад, знаёміў суайчыннікаў з вопытам удзелу ў другой бітве на Марне ўлетку 1918 г. Дж.М. Кейн («Узяцце Монфакона») увасобіў сваё пачуццё разгубленасці, якое апанавала яго на пачатку Мёз-Аргонскай аперацыі (верасень 1918 г.). Адзначым натуралістычна дакладныя нататкі амерыканца, які атрымалі ўяўленне пра баявыя дзеянні і іх уплыў на псіха-фізічны стан шараговага чалавека, працуючы ў еўрапейскіх шпіталях (Э.Н. Ла Мот, А. Хантан, К. Джонсан, М. Бордэн). Амерыканская жаночая проза, прысвечаная падзеям Першай сусветнай вайны, вызначаецца самабытнай тэматыкай, звязанай са шпітальным побытам і адчуваннямі бацькоў, якія з хваляваннем чакалі вестак ад сыноў з-за акіяна. К.Э. Портэр (апавесць «Белы конь, бледны вершнік») засяродзілася на жыцці амерыканскай дзяўчыны, якая сутыкнулася з рознымі праявамі патрыятычнай істэрыі, што апанавала яе суайчыннікаў. Пісьменніца прыгадала прымусовы збор «ахвяраванняў» для вайсковых, абавязковае наведванне параненых у шпіталі, штодзённыя практыкаванні ў рыторыцы апалагетаў вайны.

Амерыканская літаратура пра Першую сусветную вайну ўвабрала ў сябе творы пісьменнікаў, якія паслядоўна праводзілі ў жыццё ідэі сацыялізму. Найбольш знакамітымі прадстаўнікамі дадзенай плыні былі Э. Сінклер («Джымі Хігінс») і Дж. Рыд («Дзесяць дзён, якія змянілі свет»).

Унікальную плынь утварае проза, звязаная з лёсам афра-амерыканскіх салдатаў у Еўропе. Паказальна, што мастакі слова (І. Вільямс, В. Вайт, Н. Ларсэн, Р. Фішар) не замоўчвалі факты пра парасткі расізму: яны нярэдка квітнелі ў амерыканскім войску, дзе нават у самых складаных умовах не забываліся пра практыку сэгрэгацыі. Афра-амерыканскія салдаты ў асноўным не мелі магчымасці браць удзел у баявых аперацыях, зато не забяспечвалі працу ваеннага канвеера ў бліжнім тыле.

Паказальна, што сучасныя амерыканскія даследчыкі (Б. Брус [7], К. Гэндал [8], С. Сэрджант [9]) падкрэсліваюць, што за выключэннем асобных твораў Э. Хемінгуэя, Дж. Дос Пасаса, Э.Э. Камінгса,

У. Фолкнера асноўная маса кніг, прысвечаных Першай сусветнай вайне, усё яшчэ застаюцца *terra incognita* для літаратуразнаўцаў. Гэта творы ў шырокім жанрава-стыльвым дыяпазоне – ад «некананічных тэкстаў» (*noncanonical texts*) [9] жаночай прозы на ваенную тэматыку да салдацкага наратыва, прысвечаных Першай сусветнай вайне, – застаюцца *terra incognita*. Навукоўцы адзначаюць, што ў ЗША Першая сусветная ўяўляецца «забытай вайной», успаміны пра якую патанулі ў згадках пра Другую сусветную – катаклізм, што так ці інакш закрануў большасць амерыканцаў.

На думку К. Гэндала, надшышоў новы этап вывучэння такога разнастайнага мастацкага і дакументальна-мастацкага матэрыялу, бо напрацягу пэўнага часу амерыканскія даследчыкі не зусім карэктна разглядалі гэты феномен літаратурнага жыцця. Пад увагу не браліся асобныя гістарычныя факты, не ўлічвалася значная розніца ў адлюстраванні Першай сусветнай вайны пісьменнікамі-камбатантамі і аўтарамі-цывільнымі, ці так званымі «ганаровымі лейтэнантамі» (*We have long misunderstood American World War I literature due to limited knowledge of the historical context and a basic failure to distinguish between the very different wartime experiences of male combatants and noncombatants*) [10, pp. 2–3].

Праблемнае поле літаратурнай баталістыкі для амерыканцаў у значнай ступені вызначаецца таксама плёнам асэнсавання вайны Грамадзянскай. І 20–30 гг. XX ст. – гэта час інтэнсіўнага развіцця амерыканскай ваеннай літаратуры, якая засвойвала новыя канцэпцыі, каб распавесці пра досвед грамадзяніна ЗША на Першай сусветнай вайне з улікам былога вопыту нацыі. Гэтыя росшукі базаваліся на трывалым грунце, закладзеным у творах асобных пісьменнікаў (А. Бірса, Дж. Дэфорэста, Дж. Кірклэнда, С. Крэйна і інш.), якія ўвасаблялі падзеі Грамадзянскай вайны. Пакаленне Т. Бойда, Дж. Дос Пасаса, У. Фолкнера і Э. Хемінгуэя, як і іх папярэднікі, заглыбілася ў праблему, звязаную з роляй чалавека на тэхналагізаванай вайне, якая ў сярэдзіне 1910-х гг. набыла радыкальна дыстанцыйны характар, што ў сваю чаргу прывяло не толькі да перагляду стратэгіі і тактыкі баявых дзеянняў, але і да інтэнсіфікацыі працэсу адчужэння асобы і ад іншых, і ад самой сябе.

З часоў Дж. Дэфорэста ў амерыканскай прозе паслядоўна праводзілася думка, што «гераізм ... выяўляўся не толькі ў баях, але і ў пераадоленні побытавых нястач і, галоўнае, у захаванні чалавечнасці, бо вайна нявечыць душы людзей і абуджае ў іх зло» [11, с. 360]. Гэтая тэндэнцыя да «дэгераізацыі» літаратуры пра Першую сусветную вайну дапамагла адмыслова ўпісаць спадчыну амерыканскіх празаікаў і паэтаў у плынь еўрапейскіх твораў, прысвечаных падзеям 1914–1918 гг.

І яшчэ адна генетычная паралель яднала творы пра Грамадзянскую і Першую сусветную войны: увасабленне персанажа складанай духоўнай арганізацыі, чый лад мыслення і паводзіны часцей за ўсё ўваходзілі ў адкрытую канфрантацыю са стэрэатыпным мысленнем суайчыннікаў ці прадстаўнікоў замежных краін, ды яшчэ з антыгуманымі запатрабаваннямі амерыканскага войска. На думку Т. Волша, у 20–30-я гг. XX ст. у літаратуры ЗША канчаткова афармляецца адмысловая постаць «падобнага да Уітмана персанажа, які дабрахвотна ідзе на вайну і з першых рук спазнае яе лютаць» (*the Whitman-like hero who volunteers for war and learns of its bestiality at first hand* [6, p. 5]); маюцца на ўвазе кнігі Т. Бойда, Э.Э. Камінгса, Дж. Дос Пасаса, У. Фолкнера, Э. Хемінгуэя; часткова раман Э. Уортан «Адзін з нашых»; пазней раман «Джоні ўзяў стрэльбу» Д. Трамба. Падобная рыса характэрная і для творчасці асобных заходнееўрапейскіх пісьменнікаў: Р. Олдынгтана, Э.М. Рэмарка, А. Цвэйга. У беларускай прозе падобны персанаж-інтэлектуал, герой-інтэлігент увасоблены, напрыклад, у кнізе «На імперыялістычнай вайне» М. Гарэцкага, апоўвесці «Набліжэнне» З. Бядулі.

На думку М. Болтана, мастацкая і журналісцкая спадчына С. Крэйна паўплывала на амерыканскую прозу пра Першую сусветную вайну. У 20–30-я гг. XX ст. пісьменнікі звярнулі ўвагу на дзве характэрныя рысы крэйнаўскай паэтыкі: яго стыль, што знайшоў працяг, напрыклад, у «жорсткай» (*hard-boiled*) прозе Э. Хемінгуэя, і постаць адважнага апавядальніка-сведкі, які падае ваенныя падзеі надзвычай лаканічна [12, p. 28].

Перыпетыі нацыянальнай і агульнасусветнай гісторыі вымушалі амерыканскіх празаікаў падаваць ваенныя падзеі за акіянам вачыма «геаграфічна, культурна і сацыяльна дэцэнтраванага чужынца» (*an alien who was geographically, culturally and socially decentered*) [13, p. 3], які не толькі заглыбляўся ў атмасферу хаосу, вар'яцтва і жорсткасці, спасцігаў сутнасць татальнай вайны, але «даследаваў» складаныя палітычныя адносіны прадстаўнікоў розных еўрапейскіх народаў, што мелі дастаткова дзіўную і алагічную для амерыканца сістэму сімпатыі і антыпатыі, угрунтаваных у канкрэтную даўнюю гісторыю. Навальнічная атмасфера ў Еўропе ўзнаўлялася і ў кантэксце прыватных праблем у ЗША: пераасэнсаванне дэмакратычных ідэалаў, знікненне веры ў месіянскую ролю салдата (як абаронца дэмакратыі), барацьба супраць перажыткаў веры ў «амерыканскую мару», абурэнне фальшывым спачуваннем былым франтавікам (творы Т. Бойда, Дж. Дос Пасаса, Л. Столінгса, У. Фолкнера, Э. Хемінгуэя і інш.).

У залежнасці ад глыбіні ведання ваеннай рэчаіснасці, скіраванасці на эксперымент з формай твора, цікавасці да постаці персанажа-нонканфарміста, які супрацьстаяў «амерыканскай мары», літаратары парознаму ўвасобілі падзеі 1914–1918 гг. Г. Дж. Аткинс падкрэсліў, што ў 1920-я гг. у літаратуры ЗША, суіснавалі дзве супрацьлеглыя плыні: традыцыйная (папулярная, прапагандысцкая) і наватарская (мадэрнісцкая, антываенная) (*popular and modernist war literature*) [14, p. 8]. Франтавая рэальнасць і прырода

паводзін чалавека ў экстрэмальнай сітуацыі – надзённыя тэмы, характэрныя для абодвух кірункаў. Выкарыстанне процілеглай філасофска-этычнай базы, актуалізацыя несувымяральных маральных каштоўнасцей, адрознае стаўленне да прыёму мантажу і «плыні свядомасці» мелі тут розныя вынікі.

Нягледзячы на тое, што ў творах «традыцыяналістаў» вайна падавалася як «марнатраўнае злоўжыванне назапашаным стагоддзямі розумам» (*a profligate misuse of the accumulated brain-staff of centuries*) [15, p. 50], К. Даўсан, Н.П. Даўсан, Дж. Томасан, А. Эмпі, Э. Шыпман-Эндруз і іх калегі імкнуліся натхніць суайчыннікаў на абарону дэмакратыі і хрысціянскіх каштоўнасцей са зброяй у руках. Адпаведныя пачуцці абуджаліся, калі пісьменнікі прыгадвалі пра жахі разбурэння і забойства, якімі суправаджаўся захоп Бельгіі, апавадалі пра злачынствы немцаў (гунаў, бошаў) у адносінах да святароў, жанчын, старых і дзяцей у Францыі. У такіх грамадска-палітычных умовах аўтары лічылі ўдзел ЗША ў еўрапейскай вайне (асабліва пасля тарпедавання Лузітаніі) прыкрай неабходнасцю і адначасова пачэсным абавязкам па абароне заходняй цывілізацыі. Падобныя творы культывавалі ідэалы мужнасці і подзвігу, самаахвярнага смерці на полі бою.

Пакаленню пісьменнікаў-антымілітарыстаў (Т. Бойд, Дж. Дос Пасас, Л. Столінгс, У. Фолкнер, Э. Хемінгуэй) спатрэбіўся час, прыкладна да 1923 г. [16, p. 98], каб глыбока і дэталёва раскрыць пасляваенны лёс ветэрана, іранічна разгледзець ідэалагічныя асновы ўваходжання краіны ва ўзброены канфлікт. Прызайкі не прымалі шэраг каштоўнасцей пасляваеннага жыцця на радзіме. Асаблівае расчараванне выклікалі «амерыканскі “ідэалізм” і грубасць амерыканскай культуры» (*American 'idealism' and the crassness of American culture*) [17, p. 322], пэўны правінцыяналізм, пурытанскі дыдактызм і ізаляцыянізм суайчыннікаў.

Непрыманне пасляваеннага быцця ў ЗША і народжанае вайной расчараванне выліліся ў пачуццё неспакою, якое вымусіла амерыканскіх твораў-антымілітарыстаў зноў накіравацца ў Стары Свет. Еўропа здалася месцам, дзе можна было рэалізаваць творчыя здольнасці. Пазней матыў неспакою адлюстраваны ў творах, дзе персанажы шукалі збавення ў новым прыродным, культурным ці сацыяльным асяродку (культывай кнігай зрабіўся раман Э. Хемінгуэя «Фіеста»).

Пісьменнікаў-антымілітарыстаў абурала тое спецыфічнае стаўленне да ветэранаў Першай сусветнай, паводле якога шараговы недасведчаны амерыканец лічыў, што яны памылкова паўдзельнічалі ў нікому не патрэбнай бойні. У вачах большасці ветэран страціў высокі статус абаронцы і ператварыўся ў забойцу. Чалавек з парушанай баявымі дзеяннямі псіхікай успрымаўся як аномалія, што павінна апынуцца на перыферыі грамадскага жыцця. У літаратурных творах гэты комплекс ідэй адлюстраваны ў форме матыву «вайны-памылкі» (Л. Столінгс «Плюмз», Э. Хемінгуэй «Салдацкі дом», У. Фолкнер «Салдацкая ўзнагарода»).

Служба ў войску ЗША неаднойчы разглядалася таксама ў творах такіх амерыканскіх прызайкаў-антымілітарыстаў, якія аб'ектыўна мелі менш магчымасцей зведаць жахі ваеннай рэальнасці знутры (перш за ўсё, гэта Дж. Дос Пасас, Э. Хемінгуэй, У. Фолкнер). Для іх трагедыя вайны атаясамлівалася не толькі выключна з масавым забойствам на перадавой, а і з замахам на іх грамадзянскія свабоды, з гвалтоўным аб'яднаннем асобы, надзеленай багатым духоўным светам, з чужой для яе салдацкай масай (напрыклад, «Ініцыяцыя аднаго маладога чалавека» і «Тры салдаты» Дж. Дос Пасаса). Вайсковыя статуты і побыт успрымаліся як «самы дзікунскі кошт вайны і тэрміновая падстава, па якой трэба адмяніць узброены канфлікт» (*the most barbarous cost of war and the most pressing reason for its abolition*) [18, p. 888]. Паводле назіранняў Х. Хатчысан, у творах гэтых мастакоў слова нарадзіўся новы тып персанажа, якога ў абагульненай форме можна назваць салдатам-антыгероем [19, p. 207]: ён дазваляў сабе разважаць пра «сепаратны мір», не пагаджацца са стэрэатыпнымі ўяўленнямі пра воіна-абаронцу высокіх ідэалаў, пакутаваць ад вайскавай дысцыпліны.

К. Гэндал звярнуў увагу на такое адмысловае стаўленне пісьменнікаў-антымілітарыстаў (выразнікаў думак цэлага пакалення маладых адукаваных амерыканцаў) да службы ў экспедыцыйных войсках ЗША. Разважаючы пра адметнасць светапогляду еўрапейскіх і амерыканскіх прадстаўнікоў «страчанага пакалення», навуковец падкрэсліў наступную акалічнасць: разгубленасць і расчараванне, у выпадку з асобамі з Новага Свету, вынікалі перш за ўсё з негатыўнай рэакцыі не столькі на шакіруючыя праявы татальнай вайны, колькі на мабілізацыйную палітыку амерыканскага ўрада, армейскае жыццё (*Lost Generation fiction and memoir by men – again, all written by Anglo-Americans of privilege who ended up as noncombatants – is largely a dismayed and disillusioned response, not to the war but to the mobilization of the new American army* [10, p. 10]). Па-першае, улады паслядоўна апрабавалі мерытакратычную сістэму, згодна якой кожны прэтэндэнт на вайсковую пасаду праходзіў шэраг выпрабаванняў, накіраваных на ацэнку яго разумовых і фізічных здольнасцей, псіхалагічнай устойлівасці. Ідэалам уяўляўся нейкі міфічны «прыстойны прадстаўнік дабрадзейнай-цнатлівай агрэсіі» (*a clean-living agent of virtuous aggression*) [20, p. 26]. Такім чынам мінімізавалася практыка добраахвотніцтва, а большасць адукаваных амерыканцаў апынулася ў атыповай сітуацыі, калі ім маглі адмовіць у патэнцыйным удзеле ў баявых дзеяннях у Еўропе. Па-другое, нават знаходжанне ў амерыканскіх экспедыцыйных войсках не заўсёды гарантавала франтавы вопыт. Гэтыя дзве акалічнасці ўскладняліся негатыўным стаўленнем соцыума да асоб, якія з самых розных нагод не апрагнулі форму ці не бралі актыўнага ўдзелу ў еўрапейскім ваенным катаклізме.

**Заключэнне.** Таким чынам, амерыканская літаратура мае багатую традыцыю адлюстравання батальных падзей, што фарміравалася на працягу некалькіх стагоддзяў. Шырокую вядомасць атрымалі творы, прысвечаныя Грамадзянскай і Першай сусветнай войнам. Відавочнай падаецца сувязь антымільтарысцкіх тэндэнцый у слоўнасці ЗША другой паловы XIX – першай трэці XX стст., вылучаных у творах А. Бірса, Дж. Дэфорэста, С. Крэйна (разглядалі 1861–1865 гг.) і Т. Бойда, Дж. Дос Пасаса, Э. Хемінгуэя (прысвечаныя 1914–1918 гг.). Агульным для абодвух пакаленняў былі крытычна-іранічнае адлюстраванне вайны, зварот да яе негатыўных праяў, развенчванне гераічных памкненняў.

Проза пра Першую сусветную – значны элемент мастацкай прасторы ЗША. Амерыканскую літаратуру пра вайну 1914–1918 гг., на нашу думку, можна назваць атыповай (у параўнанні з заходнееўрапейскай), бо яе антываенны пафас вынікаў не толькі з баявога вопыту літаратараў, а з агульначалавечых разважанняў пра разбуральны пачатак любога ўзброенага канфлікту; не толькі з наступстваў адлюстраванага ў творах нямецкіх, брытанскіх і французскіх аўтараў ваеннага неўрозу і расчаравання ў жыцці, а з бездапаможнасці ў момант сутыкнення з камандаваннем на радзіме. Э.Э. Камінгс, М. Каўлі, Э. Хемінгуэй і інш. пабачылі толькі агульныя праявы вайны. З аднаго боку, гэта не перашкодзіла стварэнню сусветнаведомых твораў («Бывай, зброя!» Э. Хемінгуэя, «Тры салдаты» Дж. Дос Пасаса), а з другога – рабіла еўрапейскі ўзброены канфлікт літаратурным міфам. У амерыканскай ваеннай прозе не так востра паўстала ўнутраная праблема персанажа-салдата, які адначасова адчуваў сябе і ахвярай, і віноўнікам таго, што называлася ганебным.

Незалежна ад пра- ці антываеннай скіраванасці кніг галоўныя дзеючыя асобы трансфармаваліся пад уплывам новага культурнага асяродку, трацілі безаглядную веру ў «амерыканскую мару». У творах праявіліся прадстаўнікоў наватарскай (мадэрнісцкай) плыні падзеі і наступствы Першай сусветнай праецываліся на сучаснае ім амерыканскае грамадства. Письменнікі адмаўлялі вайне ў гераічным патэнцыяле, выкрывалі заганаць месіянскай веры ва ўсталяванне паўсюднай дэмакратыі гвалтоўнымі метадамі. Т. Бойд, Дж. Дос Пасас, Л. Столінгс, Э. Хемінгуэй працавалі з мовай твора, шукаючы адэкватныя сродкі ўвасаблення татальнай вайны, пасля якой апавядальнік і персанажы ўспрымаліся толькі як шасцярэнькі ў бязладным механізме сусвету.

#### ЛІТАРАТУРА

1. Jones, P. War and the Novelist: Appraising the American War Novel / P. Jones. – Columbia : University of Missouri Press, 1976. – 260 p.
2. Lahti, R. Transnational Gestures: Rethinking Trauma in U.S. War Fiction / R. Lahti. – A Dissertation Submitted to the Graduate School of the University of Massachusetts Amherst in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Amherst : University of Massachusetts, 2014. – 254 p.
3. Baker, C. Hemingway. The Writer as Artist / C. Baker. – Princeton : Princeton University Press, 1956. – 355 p.
4. Hemingway, E. A Moveable Feast / E. Hemingway. – New York : Dell Publishing Company, 1971. – 128 p.
5. Dancing Fools and Weary Blues: The Great Escape of the Twenties / ed. by L.H. Broer, J.D. Walther. – Bowling Green, Ohio : Bowling Green State University Press, 1990. – 194 p.
6. Walsh, J. American War Literature, 1914 to Vietnam / J. Walsh. – New York : St. Martin's Press, 1982. – 218 p.
7. Bruce, V. Thomas Boyd. Lost Author of the 'Lost Generation' / V. Bruce. – Akron, Ohio : University of Akron Press, 2006. – 190 p.
8. Gandal, K. A New Reading of World War I American Literature [Electronic Resource] / K. Gandal. – Mode of access: <https://www.press.jhu.edu/news/blog/new-reading-world-war-i-american-literature-keith-gandal>. – Date of access: 19.04.2020.
9. Sergeant, S. Mobilizing Sentiment: Popular American Women's Fiction of the Great War; 1914–1922 / S. Sergeant. – A Dissertation Presented to the Faculty of The Graduate College at the University of Nebraska In Partial Fulfillment of Requirements For the Degree of Doctor of Philosophy. – Lincoln : University of Nebraska, 2011. – 196 p.
10. Gandal, K. War Isn't the Only Hell: A New Reading of World War I American Literature / K. Gandal. – Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2018. – 274 p.
11. Стеценко, Е. Джон Дефорест / Е. Стеценко // История литературы США. Литература последней трети XIX в. 1864–1900 / Редкол.: Я. Засурский (гл. ред.) [и др.]. – М. : ИМЛИ РАН, 2003. – Т. IV. – С. 350–374.
12. Bolton, M. The Red Badge of Courage and the Existential Nature of Combat / M. Bolton // Critical Insights. The Red Badge of Courage by Stephen Crane. – Pasadena : Sale Press, 2011. – P. 74–88.
13. Sanborn, W.R. The American Novel of War. A Critical Analysis and Classification System / W.R. Sanborn. – North Carolina : McFarland & Co, 2012. – 239 p.
14. Atkins, G.J. Honor, Glory, and Individualism: Placing the American Literature of the First World War in a Cultural Context / G.J. Atkins. – A Thesis Submitted to the Faculty of the Graduate College of the Oklahoma State University in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Master of Arts. – Oklahoma Panhandle State University, 2005. – 89 p.
15. Dawson, C. The Glory of the Trenches / C. Dawson. – London; New York; Toronto : John Lane; S.R. Gundy, 1918. – 158 p.
16. Cooperman, S. World War I and the American Novel / S. Cooperman. – Baltimore : The Johns Hopkins Press, 1969. – 271 p.
17. Holman, C.H. Naturalistic and Symbolic Period in American Literature / C.H. Holman, W. Hartmon // A Handbook to Literature. Fifth Edition. – New York – London : Collier Macmillan Publishers, 1987. – P. 322–324.

18. DuBois, W.E.B. Dusk of Dawn. An Essay Toward an Autobiography of a Race Concept / W.E.B. DuBois // Writings. – The Library of America, 1986. – P. 551–802.
19. Hutchinson, H. The War that Used up Words. American Writers in a European Conflict, 1914–1918 / H. Hutchinson. – New York, London : Yale University Press, 2015. – 292 p.
20. Gandal, K. The Gun and the Pen: Hemingway, Fitzgerald, and the Fiction of Mobilization / K. Gandal. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 270 p.

Пастуныў 10.12.2020

## SPECIFICS OF WORLD WAR I IN AMERICAN LITERATURE

Z. TRATSIK

*The article continues a series of the author's publications on the literary heritage of the First World War, created by Belarusian and foreign writers. The objective of the study was a set of works by the American novelists who interpreted the events of 1914–1918 from a short time distance (in the 1920s–1930s). The analysis of Th. Boyd's, W. Cather's, W. Faulkner's, J. Dos Passos', E. Hemingway's, L. Stallings', E. Wharton's works resulted in a typology of the most representative American prose texts according to certain ideological and stylistic dominants, which allow us to judge the thematic diversity of US literature on the First World War. But for the 'lost generation' literature, perceived as a specific classic, our attention is paid to the legacy of propagandist-writers, women military prose, works by African-Americans which have long been on the periphery of literary research.*

**Keywords:** American literature, fiction, First World War, 'lost generation'.